

Er is nog een ander gegeven in dit nestje, dat om sterke onderstreping vraagt: de overgang van de bouwende hommels van het ene op het andere *substraat*! Wat is nl. het geval? Het vogelnest bestaat uit een wand van strootjes, met een voering van veren. Terwijl nu de koningin de gang „groef” in de buitenzijde van het vogelnest, ging ze plotseling over op het substraat van veren. Het vertelt ons, dat de nestplaatskeuze, eenmaal gedaan, de stoot geeft tot de nestbouw, ongeacht of een (naar ons inzicht) niet normaal substraat wordt bereikt. Het wijst ons, zoals we dat bij vele handelingen van de wespen konden aangeven, op een zuiver passieve „aanpassing”.

Deze overgangen van het ene substraat op het andere zijn niet beperkt tot hommelnesten. Wanneer in andere sociaal samengestelde nesten, van Honingbijen, wespen, meliponen, mieren (denk hier bv. aan

voortzetting van bodemnesten vanuit houtstobben via de aarde tot in de naaldenkegels, die op de nesten worden gedeponeerd), insecten overgaan op ander materiaal, moet deze passieve aanpassing sterk onze aandacht hebben. Voor Honingbijen vestigen wij bv. de aandacht op het vervaardigen van nieuwe raten in de holten ontstaan door het wegvreten van kunst-raat of zelfs van oude bijeraten; het is niets anders dan bouwen in een voor ons nauwelijks logisch schijnend *substraat*.

Ook hommels (*B. agrorum*) betrapten we op nestbouw in oude honingraten (D.L.N. juli 1954). Ligt hier niet een niet te verwaarlozen parallel met de eigenaardige omstandigheid, dat Honingbijen niet meer zvermen, zodra zich de nevenomstandigheid voordoet, dat ze aan de raten gaan vreten (de moerdoppen wegbijten)? Kunnen ze daardoor binnen de woning blijven?

ZEEUWSE WADERS

CHRIS STREEFKERK.

Nu de uitvoering van het Deltaplan spoedig een aanvang nemen zal, en het te verwachten valt dat de uit te voeren werken diep zullen ingrijpen in het gehele samenstel van levensgemeenschappen dat zich langs de Zeeuwse zilte zeearmen ontwikkeld heeft en nog ontwikkelt, lijkt het mij goed iets te vertellen van de vogelgroep, waarvan gedeeltelijk gezegd mag worden: „Zij zullen Zeeland erg (moeten) missen” en: „Zeeland zal hen erg (moeten) missen”.

Het zijn de vogels die, voorzover zij gebonden zijn of de voorkeur geven aan de aanwezigheid van een zoutgehalte in het water, tijdens of zeer spoedig na het ten uitvoer brengen van de Deltawerken gedoemd zijn te verdwijnen uit nagenoeg geheel Zeeland, omdat ze slechts de enkele buitendijkse gronden langs de Westerschelde zullen overhouden om daar hun laatste

voedsel tot zich nemen vóór de grote reis naar de Middellandse Zee.

Het zijn de vogels die leven op het dynamische ritme van het water; de vogels die tweemaal per etmaal het terugwijkende water volgen, dat hun voor een aantal uren toegang verleent tot hun rijke voedselbronnen, om daarna... de vogels weer even zovele malen terug te dringen naar de veilige vluchtplaatsen. Het zijn de steltlopers.

Over deze vogelgroep wordt de laatste tijd vrij veel gepubliceerd. Zie: Wiek en Sneb, okt. 1956; Natuur en Landschap, herfst 1956; Triëntalis, okt. 1956; De Levende Natuur, nov. 1956; respectievelijk over de doortrek van steltlopers bij Vlieland, Waddeneilanden, Meppel-Rouveen, Hondsbosse Zeewering. Dit artikel nu is bedoeld om, min of meer als „vervolg” op de genoemde artikelen, een overzicht te geven

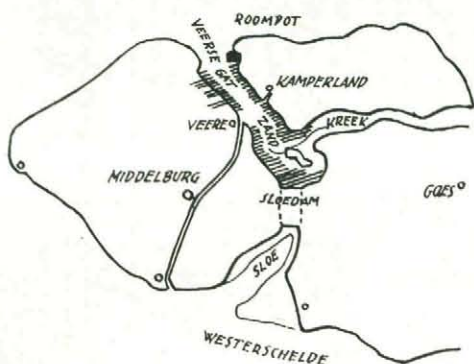

Fig. 1. Overzichtskaartje met waarnemingsgebied (gearceerd).

van de doortrek van de steltlopers in een gedeelte van Zuidwest-Zeeland. Alle „eigen” waarnemingen hebben uitsluitend betrekking op de gearceerde kuststroken in het overzichtskaartje fig. 1, terwijl het mij in dit verband vooral gaat om de soorten die niet hier te lande broeden.

Op het kaartje zien we ten zuiden van de zg. Kamperlandse Duintjes (door ons „Orizande” genoemd) een zwarte stip langs het Veerse Gat. Het is de plaatsaanduiding voor de grootste hoogwatervluchtplaats in het gearceerde gebied, precies gelegen in het overgangsgedebied van zand en slik, een terrein dat bij normale vloed droog blijft. Hoewel de aantallen van de tijdens het hoogwater daar verblijvende steltlopers miniem zijn in vergelijking met de reusachtige aantallen in het Waddengebied, en hoewel de aantallen op enkele andere vluchtplaatsen in Zeeland hoger liggen (o.m. de Kaloot), is dit miniatuurbeeld toch wel een juist beeld te noemen, dat met de werkelijkheid overeenstemt. Het aantal soorten in Zeeland is wel ongeveer gelijk aan dat van de Waddeneilanden, maar het aantal individuen is duidelijk minder. Ik noem één voorbeeld: de troepen Bonte strandlopers bereiken in het gebied van Veerse Gat en Zandkreek opvallend weinig een dichtheid van meer dan 500 ex., terwijl bovendien het aantal troepen met een „zo grote” dichtheid zeer gering is. En hierbij komt dan nog dat die dichtheid meestal zelfs beneden de 250 ex. ligt. Men zou kunnen veronderstellen dat het grootste deel van de langs

de Waddenzee waar te nemen aantallen steltlopers Zeeland zou „overslaan”. Het lijkt mij echter niet onmogelijk dat de trekkende steltlopers, die in zeer grote aantallen in het grotere Waddengebied aankomen, vandaar geleidelijk en in kleinere aantallen naar het zuiden vertrekken, en bovendien in Zeeland korter pleisteren dan in het Waddengebied. Nu is het natuurlijk niet uitgesloten dat een deel der trekkers Zeeland „onder zich laat liggen”, maar het lijkt toch niet onaannemelijk dat een groot deel van de in de nacht overtrekkende steltlopers door de geluiden van hun op het Zeeuwse slik fouragerende of op de vluchtplaatsen verblijvende familie en verwanten zich naar beneden laat trekken.

Een globaal beeld van de in het gearceerde gebied van het kaartje doortrekkende waadvogels in de jaren 1953 tot en met 1956 volgt hieronder. Voor zover niet anders vermeld, berust dit beeld op waarnemingen door de afdeling van de C.J.N. te Walcheren.

De **Zilverplevier** zien we hier in niet-grote aantallen zijn voorjaarsreis naar de arktische eilandjes in de Noordelijke IJszee onderbreken; en in het najaar zijn de waarnemingen talrijker en de aantallen groter, vooral omstreeks eind augustus — begin september. Van alle jaren zijn er regelmatig notities van zwartgeokselde overwinteraars in januari en december, echter vrijwel nooit in aantallen groter dan 25 ex. (meestal minder dan 10), en over het algemeen gedroegen zij zich als éénlingen. Op 30-11-1956 herbergde een vluchtplaats nog 100 ex.; onmiddellijk daarna liep het aantal terug tot 30 ex. Een zo hoge top van vrij late doortrek is in onze waarnemingen van dit gebied een unicum tot nu toe. *Ardea* 36, 1948, („Avifauna van Zuid-Beveland”) vermeldt een geregelde overwintering van enkele ex., en een najaarstrek-top van 1000 ex. op 2-9-1940, hetgeen niet meer dan bij uitzondering zal voorkomen.

Op de **Morinelplevier** hopen we nog altijd. Het is niet duidelijk of het gebied ten zuiden van de Kamperlandse Duintjes aan de wensen van deze veelkleurige noorderling in principe — voorzover zulks te beoordelen valt — voldoet; een zg. groen strand ontbreekt er echter.

De **Steenloper** zijn in maart, april en in augustus tot november, meestal in troepjes kleiner dan 25 ex., altijd aanwezig langs de glooiingen, piertjes en op de stenige gedeelten van de slikken, langs Roompot, Veerse Gat,

Zandkreek en Sloe. Verder zijn er in 1953 en 1956 tot plm. 50 ex. (in 1954 en 1955 minder) per excursie waargenomen in de maanden januari en december. Overwintering had alle winters plaats hoewel in sterk gedund aantal. Overzomerling is in de tijd waarvan geregistreerde waarnemingen tot mijn beschikking staan — september 1954 tot december 1956 — door geen enkele waarneming vastgesteld. In *Ardea* 36, 1948, wordt wel overzomerling gemeld van enkele jaren (bv. 1940 en 1946), echter in uiterst gering aantal.

Oeverlopertjes zijn hoofdzakelijk binnendijks langs de inlagen en kreken resp. ten zuidoosten en noordwesten van Veere te zien. Hiernaast zijn er vele waarnemingen van exemplaren, die zich uitsluitend tijdens het hoogwater, dat de dijkvlooiingen bestegen heeft, op deze stenen hellingen bevonden vlakbij de waterrand. Blijkbaar brengt hun dus ook het zoute water voedsel (welke organismen dit zijn is mij onbekend) aan. Alle waarnemingen vallen in de beide tijden van zeer talrijke doortrek en hebben betrekking op groepjes kleiner dan 10 ex. Er is één waarneming van ± 25 ex. op 22-9-1954. Het hoogtepunt in het najaar lijkt hier begin september te zijn.

Het **Witgatje** was in de jaren 1954, 1955 en 1956 regelmatig van begin augustus tot begin september te zien langs inlagen en binnendijkse plassen met name ten zuidoosten van Veere. Het betrof altijd éénlingen. Van de voorjaars-trek werd nagenoeg niets opgemerkt. Ook uit *Ardea* 36, 1948, blijkt de verborgenheid van de voorjaars-trek hier van het Witgatje: men noemde slechts 2 voorjaarswaarnemingen. Overzomerling noch overwintering is voorgekomen. Er is één waarneming van in het geheel 4 Witgatjes, die zich op 3-8-1956 buitendijks aan zout water langs de Zandkreek ophielden; dit in tegenstelling tot hetgeen Kist hierover in de Vogelgids mededeelt.

De **Bosruiter** is nooit gesignaleerd in het genoemde tijdvak. Wellicht bieden de Delta-plannen voor hem wel perspectieven. Overigens wordt hij wel in *Ardea* 36, 1948, genoemd, maar toch vrij schaars.

De **Zwarte ruiter** is vooral in 1955 en 1956 onregelmatig gezien. De meeste waarnemingen zijn van in binnendijkse plasjes en inlagen toe-vende exemplaren. Enkele malen is een troepje gezien, bv. van 5 ex. op 3-8-1956 ten noorden van de Sloedam. Overzomerling noch overwin-

tering is geconstateerd. Er is alleen een waarneming van een nogal late doortrekker op 17-11-1956. De voorjaarswaarnemingen zijn vooral van april, die van het najaar van augustus en september. De „top” die Van Nes en Sluifers aangeven voor half oktober is hier nog niet door ons vastgesteld. In het Sloe-Schengengebied, dat echter voor het grootste deel buiten het gearceerde deel van het kaartje valt, blijken ze in normale winters in klein aantal geregeld overwinterd te hebben (*Ardea* 36, 1948). Of dit nu nog het geval is, zal nagegaan dienen te worden. Uit het ene geval van overzomerling, dat *Ardea* noemt, blijkt nog wel dat dit in ieder geval hier een zeldzaam verschijnsel is. Wellicht treedt dit meermaals op in sommige van de fraaie kreken van Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Eén enkele waarneming in midden juni zegt echter nog weinig; een serie is noodzakelijk.

Van de **Groenpootruiters** zijn de maanden mei en juli—september vol. Het merendeel van de waarnemingen betreft op de slikken langs geulen en kreekjes voedselzoekende troepen kleiner dan 35 ex., hoewel bij het fourageren nooit sprake was van een troep als zodanig. Op 23-7-1956 werd een grote troep gezien van ± 40 overtrekkende ex. De aantallen op de vluchtplaatsen lopen met name begin september op tot 50 ex. Hoewel Van Dobben meent dat deze fraaie ruiters misschien in Zeeland overwinteren, hebben wij dit in geen van de winters (1953—'54, 1954—'55, 1955—'56) kunnen vaststellen. De laatst geregistreerde doortrek-ker van 17-11-1956 zal wel tot de nakomers gerekend moeten worden. Overzomeraars zijn in de betreffende periode nooit waargenomen. Enkele winterwaarnemingen worden wel genoemd door *Ardea* 36, 1948 (Noord-Sloe 1942, Oost-Schengen 1945). Vermoedelijk is echter het intreden van een matige vorst reeds te veel. Van eind juli tot medio september vnl. kunnen de vogelaars hier ook genieten van de rijkdom aan **Regenwulpen** en hun welluidende roep. De aantallen liggen over het algemeen per groep beneden de 35 ex., maar lopen nu en dan op tot 50 of meer, vooral op de vluchtplaatsen. In mei zijn ze minder talrijk en minder regelmatig aangetroffen. Voor overzomerling pleitende waarnemingen hebben wij niet van dit gebied; evenmin zijn er winterwaarnemingen. De 3 ex. op 28-5-1956 moeten late voorjaarsstrek-kers geweest zijn. Regenwulpen zijn langs alle kus-

ten van de op het kaartje aangegeven stromen te zien.

Evenals de vorige soort zien we ook overal hier de **Rosse grutto's** en wel het meest in begin mei en van begin augustus tot half september. Op de slikken waren de troepen bijna altijd kleiner dan 50 ex., terwijl de vluchtplaatsen geregeld ongeveer 100 ex. herbergden. Overzomeraars zijn in het geheel niet gezien. In de winter 1954-'55 heeft vermoedelijk overwintering plaats gevonden; de top van de in die winter waargenomen exemplaren werd op 12-1-1955 bereikt: plm. 200 ex. Het is echter niet onmogelijk dat de in dat jaar omstreeks half februari nog invallende vorst ze alsnog naar zuidelijker oorden heeft verdreven; hiervan staan nl. geen waarnemingen tot mijn beschikking. In de winter 1956-'57 zijn in ieder geval tot eind december nog regelmatig enkele dozijnen Rosse grutto's gezien. Het is duidelijk, dat in ieder geval overwinteringspogingen werden aangewend. *Ardea* 36, 1948, constateert een overwintering in normale winters, en pogingen hiertoe in strenge winters.

Vnl. in april, mei en van half augustus tot half november tonen de **Bonte strandlopers** ook hier hun vliegtechnisch kunnen. Zoals hierboven reeds vermeld, liggen de aantallen betrekkelijk laag vergeleken met de duizendtallen van de Waddeneilanden: ze variëren vrijwel altijd tussen de 100 en de 250 ex. per troep, en het aantal troepen is zeer gering. Een heel enkele maal bereiken ze de 500 ex., en uit onze waarnemingen blijkt dat dit getal slechts twee malen overschreden werd: ± 600 ex. In de jaren 1953, 1954 en 1956 zijn in december nog enkele malen ± 200 ex. gezien, wat echter nog niet behoeft te wijzen op overwintering, want in januari 1954 en 1955 waren er nog slechts enkele Bonte strandlopers aanwezig (in februari en maart van 1955 zijn ze niet meer gezien maar overwintering in 1953-'54 is waarschijnlijk). Zomervogels zijn alleen op 21-7-1956 gezien; daar echter geen serie van waarnemingen voorhanden is, mag dit niet als bewijs voor overzomering in Veerse Gat—Zandkreek gelden. *Ardea* 36, 1948, noemt echter wel overwintering zelfs in vaak grote troepen; evenals overzomering op de Kaloot. Over een mogelijke aanwezigheid van **Krombekstrandlopers** in de troepen pleisterende Bonte strandlopers is door ons geen zekerheid verkregen.

Daar de glooiingen van de dijken en piertjes langs Veerse Gat en Zandkreek niet ongeschikt lijken, hebben we nooit de totale afwezigheid aldaar van de **Paarse strandloper** kunnen begrijpen. Mogelijk geeft hij de voorkeur aan rijkelijker begroeide, meer leven in zich bergende steenglooiingen, en meer aan piertjes dan aan dijken wellicht? Er zijn echter 2 waarnemingen van 1942 (*Ardea* 36, 1948). Het ontbreken van waarnemingen zowel van **Kleine** als van **Temminck's strandloper** in onze notities is evenmin geheel duidelijk, daar verschillende binnendijs gelegen plassen en kreken, naar ons toeschijnt, wel in aanmerking zouden kunnen komen voor de doortrek van deze „kleintjes”. Hun onopvallendheid kan echter een rol gespeeld hebben. In buiten het hier behandelde gebied vallende terreinen, als Kaloot, Borssele, Oost- en West-Schengen, zijn beide soorten enkele malen gezien (*Ardea* 36, 1948).

Tenslotte zou ik enige aandacht willen wijden aan een waadvogel, die wel o.a. langs de Zandkreek op enkele punten in kleine aantallen tot broeden komt, maar bij het voorkomen waarvan buiten de broedtijd hier enige bijzonderheden op te merken zijn: de **Kluut**. De doortrek van Kluten blijkt van eind juli tot half september vooral uit de hogere aantallen dan in de zomer op de hoogwatervluchtplaatsen, waar men troepen van 25 tot 75 ex. kan aantreffen. Van de voorjaarsstrek valt erg weinig te merken. De eerste Kluten zagen we hier nooit voor ± 20 maart, en vermoedelijk hebben de waarnemingen van eind maart tot half april voor het grootste deel betrekking op de broedvogels hier. De aantallen bleven in deze periode vrijwel altijd onder de 25 ex.

Naar ik meen heeft Thijssse als eerste enkele algemene opmerkingen geplaatst over de overwintering van de Kluut in Zeeland. Ik laat hem aan het woord in *De Levende Natuur* van febr. 1919: „Het is zo goed als zeker dat die gewoonlijk in vrij groot aantal overwinteren, vooral op de Zeeuwse stromen. Het kan zijn, dat de winter van 1917 het contingent, dat zich deze gewoonte eigen gemaakt had, sterk heeft gedund en dat is een reden te meer om er eens goed op te letten. Helaas weten wij niet, of zij het vroeger ook al deden, want hoe meer wij teruggaan in de literatuur, des te meer blijkt het dat men vroeger op honderd en één dingen niet heeft gelet”. Warren noemt in In

Weer en Wind van maart 1947 als overwinteringsgebied ook het Zuid-Sloe-complex. Van Nes en Sluiters spreken ook over overwintering bij de Sloedam. In de Vogelgids wordt dit eveneens door Kist genoemd. Ardea 36, 1948, meldde een vrij regelde overwintering in het Schengengebied en bij Borssele.

Vergelijking met de reeksen van waarnemingen uit ons archief geeft het volgende beeld van het voorkomen van de Kluut in het gebied ten noorden en noordwesten van de Sloedam over de laatste winters. In de winter 1953—54 zijn er in de maanden november en december regelmatige waarnemingen van een troep van ± 60 ex. langs de Zandkreek; na 31 december begint dit aantal sterk te verminderen, en vanaf half januari tot eind maart zijn geen Kluten meer gezien. Mogelijk zal de oorzaak hiervan zijn de strenge vorst die omstreeks 20 januari ingevallen is. In de winter 1954—55 verblijft in november en december tot omstreeks de Kerstdagen een troepje van ± 25 Kluten aan de oevers van de Zandkreek (het westelijke deel dus). Op 6 januari zijn er nog 9 ex. over; hierna valt een lacune in de waarnemingen tot begin april. Alleen worden op 12 januari nog de resten van een vermoedelijk door een Slechtvalk gedood en gedeeltelijk verorberd exemplaar gevonden. Bij Oostvoorne blijken de Kluten nog tot 1 januari gesignaleerd te zijn (Wiek en Sneb, februari 1955). Van Vlieland en Schouwen zijn de laatste waarnemingen die ik gepubliceerd heb kunnen vinden resp. 27 en 22 december (Ardea, 1955, 4). Het lijkt dat de begin januari aangevangen vorstperiode ook ditmaal de aanleiding is geweest voor een voortgezette trek van de Kluten in zuidelijke richting. In de winter 1955—56 kan een klein aantal Kluten (ten hoogste 10 ex.) het tot medio december volhouden, waarna zij verdwenen schijnen te zijn, en niet meer waargenomen zijn vóór 23 maart. Enerzijds stemt dit overeen met het ontbreken van Kluten bij Zierikzee op 25 december vastgesteld door Viergever (Wiek en Sneb, februari 1956), maar anderzijds wijkt dit af van de waarnemingen van Viergever, die constateerde dat zich van 15 januari tot 18 februari weer Kluten bij Zierikzee bevonden (Wiek en Sneb, mei 1956). Van de Brielse Maas en Oostvoorne heb ik geen waarnemingen van na 15 december kunnen vinden. Wat de Kluten van januari—februari bij Zierikzee betreft, het is mogelijk dat dit

vogels geweest zijn die uit noordelijker gebieden door de hevige koude verjaagd zijn, maar ook mag de mogelijkheid niet uitgesloten worden dat o.i.v. wellicht temperatuurstijgingen een aantal Kluten uit het zuiden teruggekomen is. In ieder geval hebben ze het bijzonder lang uitgehouden, gezien het feit dat de temperatuur begin en half februari enkele malen tot beneden -15°C daalde. Waarom ze zich toen niet in de Zandkreek hebben laten zien is onduidelijk. In de winter 1956—57 houdt zich van half november tot eind december een troep van ± 60 Kluten op langs de oevers van het westelijk deel van de Zandkreek. Uit dit alles blijkt dus dat het de Kluten in geen van de drie laatste afgelopen winters gelukt is de winter door te brengen in het gebied ten noorden en noordwesten van de Sloedam, ook al konden eveneens drie maal meer of minder hardnekkige pogingen hiertoe worden opgemerkt. Het lijkt aannemelijk dat in alle drie gevallen de koude als de verhinderende oorzaak gegolden heeft.

Het zou belangwekkend zijn volledige (!) gegevens over het wintervoorkomen van de Kluut grafisch uit te zetten tegen de weersomstandigheden.

In het bovenstaande werd al vermeld dat de eerste-terugkomst-data in geen van de drie afgelopen jaren vóór eind maart vielen. Vanwege het feit dat ze in andere delen van het land over het algemeen vroeger worden teruggezien (zie bv. Wiek en Sneb, juni 1955), kan men vermoeden dat de Kluten die hier eind maart aankomen, en die dus zeer waarschijnlijk voor het merendeel behoren tot de eigen broedvogels in de nabije omgeving, zuidelijker overwinteren dan die men elders op vroegere data terugziet. En daarnaast lijken het de broedvogels van noorderlijker streken te zijn die o.m. bij de Zandkreek proberen de wintermaanden door te komen. Een ringonderzoek zou hiervan ongetwijfeld meer aan het licht brengen.

Tot zover dit overzicht.

Veel van de hierboven genoemde soorten waadvogels zullen over enkele tientallen jaren schaarse of zeldzame verschijningen worden in Zeeland, na de verzoeting van de wateren. Andere vogelsoorten zullen hen komen vervangen. Het is van belang nauwkeurig de veranderingen die zullen plaats vinden te registreren. De natuur in de Zeeuwse delta zal echter

zonder twijfel grote verliezen moeten boeken. Het is duidelijk dat Zeeland — voorzover het benoorden de lijn Bergen op Zoom-Middelburg ligt — een zeer groot aantal voedselgebieden voor de „buitendijkse” steltlopers zal verliezen. Slechts de slikken langs de Westerschelde zullen overblijven. Hiervan zijn het verdrinken land van Saeftinge en de slikken van Ossendrecht ook al in gevaar, nu de technici de mogelijkheid van een tunnel onder de Schelde door bedacht hebben, die juist deze twee terreinen op de grote groslijst van „verwoeste” gebieden zou plaatsen.

Hierom lijkt het mij gewenst dat één van de zeer weinige mogelijkheden benut wordt om tenminste één goed en geschikt terrein in Zeeland voor de steltlopers enz. (andere fauna-elementen, die specifiek zijn voor de Zeeuwse slikken, alsmede de flora) tot reservaat te bestemmen. Zonder twijfel zou het Zuid-Sloe-complex, waarvan de ornithologische betekenis door de uitvoering van het Deltaplan nog verhoogd zal worden, hiervoor in aanmerking moeten komen, welk gebied vanwege haar flora en fossiele fauna-elementen ook van groot belang is.

VRAGEN EN KORTE MEDEDELINGEN

Vroege bloei van Fluitekruid. In een der polders onder de gemeente Sommelsdijk troffen wij op 9 februari 1957 reeds een bloeiend exemplaar van het Fluitekruid (*Anthriscus silvestris*) aan.

Middelharnis.

P. VROEGINDEWEIJ,
A. K. VOGELAAR.

De zachte winter. Op 9 februari zat er 's middags in mijn tuin te Bennekom zich reeds een mannetje van de Zandhagedis (*Lacerta agilis*) te zonnen op een zandig zuidhellinkje.

J. W.

Kleine ijsvogelvinder. Door mij werd op zaterdag 4 augustus 1956 in de gemeente Hilversum dicht bij de Hollandse Rading een Kleine ijsvogelvinder (*Limenitis camilla* L.) waargenomen. De vlinder zat zich te zonnen op Zevenblad. Het is mij niet bekend of deze vlinder reeds eerder in het Gooi is waargenomen. Het dier houdt zich in het algemeen in vochtige bossen op.

Hilversum.

D. KLEIN.

Rectificatie: In het artikel „De Zoogdieren van Biesbosch, Eiland van Dordrecht en Omgeving”, D.L.N., 59, no. 8, staat op p. 186 de Dwergmuis onder de wetenschappelijke naam *Micromys* (Pallas) vermeld. Dit is een drukfout, het moet zijn *Micromys minutus* (Pallas).

C. J. VERHEY.

Sneeuwganzen in de Brabantse Biesbosch. Op 14 maart 1956, nadat het laatste ijs uit het Hollands Diep door de eb was afgevoerd, werden tussen de Moerdijkspoorbrug, Jacominaplaats en Zuid Maartensgat 15 Sneeuwganzen gesignaleerd, die bij het opvliegen dadelijk aan de karakteristieke zwarte vleugelpunten als zodanig werden herkend. Eykman c.s. (1941, p. 557) noemt slechts twee waarnemingen uit deze eeuw: 1919, 18 ex. hoog boven Amsterdam, en 1924—25, 1 ex. te 's Hertogenbosch. Alle gedateerde opgaven, ook die vóór 1900, vallen tussen eind oktober en 1 maart. Onze late datum van 14 maart is ongetwijfeld aan de exorbitant strenge winter van 1956 toe te schrijven.

Dordrecht.

C. J. VERHEY.

Ooievaar op de herfsttrek. Op 28 oktober 1956 streek een Ooievaar op een villadak te Dordrecht neer in de onmiddellijke nabijheid van twee, in dat jaar geplaatste, nestpalen. Het dier droeg een voerting die van de straat af zichtbaar was. Na ruim één uur vervolgde de vogel zijn reis. Deze rustperiode en het feit dat de vogel nog zo laat op de trek hier was zou er op kunnen wijzen dat het dier niet goed kon vliegen hoewel het uiterlijk volkomen fit was. Bij navraag aan de dierentuinen Artis en Blijdorp bleek dat geen dezer instellingen een Ooievaar miste, zodat we mogen aannemen dat het geen ontsnapte vogel was. Slechts bij uitzondering worden Ooievaars nog zo laat in het najaar waargenomen.

Dordrecht.

C. J. VERHEY.